

Ritoók Zsigmond

Hogy lettem latin–görög szakos tanár?

Külsőképpen valahogy így: A gimnáziumban (akkor még nyolcosztályosban) nem rajongtam különösebben a latinért, nem is tudtam igazán. A harmadik osztályt már ki-jártam, mikor egy nagynénemtől, aki a 20. század elején latin–görög szakos volt, kaptam egy sor régi (17–18. századi) latin szövegkiadást. Ő már nem használja ezeket, én talán hasznukat tudom venni – mondta. Volt köztük olyan is, mely még a dédapámé volt. Édesapámmal (aki gépészmérnök volt) átnéztük a könyveket, hogy melyek lehetnek valamilyen szempontból értékesek, és melyeket nem érdemes megtartani. Ezeket eladtuk. A többi azonban egy kicsit izgatott: mi is lehet bennük.

Ekkortájt, 1943-ban jelent meg egy könyv Ciceróról, s én nem tudom milyen indítatástól vezérelve, ezt kértem karácsonyra. Egy olasz szerző, M. Maffei műve volt, a szó legjobb értelmében vett népszerűsítő mű: tudományosan megalapozott, de minden tudományoskodást mellőző, izgalmasan megírt munka. Nagy hatást tett rám. A kapott művek között volt Cicero néhány munkája is.

Akkor már próbáltam valamit a kapott könyvekből le is fordítani. A könyvek természetesen egy-egy mű teljes szövegét tartalmazták, és egy kicsit riasztóan hosszúak voltak. Találtam azonban az egyik kötetben, mely Cicero *De officiis*-ét és néhány kisebb művét tartalmazta, egy bátorítóan rövid szöveget mely a *Somnium Scipionis* címet viselte, s melynek első mondatai olyan könnyűek voltak, hogy szó-tárral ugyan, de minden nehézség nélkül le tudtam fordítani. (A bicskám persze hamar beletört, mert a szöveg hamarosan nehezzé lett, és nekem a latin mondatanról elég ködös fogalmaim voltak...)

A döntés azonban érlelődött. Szüleim engedelmével elkezdtem eladni gyermek- és ifjúsági könyveimet, és az így szerzett pénzből ókori tárgyú könyveket, szövegeket venni, gyűjteni. (Azóta is gyűjtöm.) A hamarosan meginduló légiriadók alatt (míg villany volt, az ostrom alatt már nem volt) a pincében Propertius költeményeit olvastam Csengeri János fordításában. A fordítás filológiai szempontból megbízható, költői szempontból poros, de a kor színvonalán álló, alapos bevezetésből és magyarázataiból sokat tanultam.

Különben is elkezdtem magam rendszeresen képezni – már ahogy egy tizenéves tudja. Elővetem a *Révai lexikon* görög és római irodalom címszavát, és miután elolvastam azokat, kiírtam a bennük szereplő neveket, mindegyiket visszakerestem és elolvastam. Egyáltalán, igyekeztem mindent elolvasni, ami otthon, a könyvtárban az ókorra, elsősorban a római ókorra vonatkozott. Latinistának készültem. Sokat fordítottam verseket is, úgy gondoltam műfordító (is) leszek. A fordítások valószínűleg borzalmasak voltak, de megtanultam, mi az időmértékes verselés. Arra elég hamar rájöttem, hogy az ókorral görög nyelvismeret nélkül nem lehet foglalkozni. Elkezdtem hát görögül tanulni.

Görögtanítás már nem volt az iskolában (nem volt elég jelentkező), de görögtanár volt, nem is egy. Ezek közül az egyik, aki egyébként nem tanított, de nekem valamiért rokonszenves volt, kérésemre vállalta, hogy nekem görögórákat ad, szüleim pedig vállalták az ezzel járó anyagi áldozatot. (1946/47-ben ez nem volt kis dolog.)

Azt tudtam, hogy ahhoz, hogy én egész életemben latinnal és göröggel foglalkozzam, az egyetemen erre a szakra kell, hogy menjek, s ilyen szakos tanár kell, hogy legyenek. Voltak, akik erről minden áron le akartak beszélni engem is, szüleimet is. (Tanárság – szegénység, latin–görög szak: teljesen gyakorlatiatlan stb.) Édesapám azonban azon a véleményen volt, hogy egy szülő feladata nem az, hogy maga akarja megszabni gyermekének, milyen pályára menjen, hanem, hogy tőle telhetően biztosítsa a lehetőséget, hogy gyereke azzal foglalkozzék, ami egy egész életen át örömet ad neki, ha az egyébként becsületes munka. Így erre a szakra jelentkeztem az egyetemen, így vettem fel az Eötvös-kollégiumba. Ami ezután jött, az már más történet. Minden esetre elindultam.

Belsőleg valahogy így: Gyermekkoromtól érdekelt a múlt. Ebben valószínűleg szerepe volt annak is, hogy kiskoromtól sokat olvastak fel nekem történeti tárgyú könyveket is (jól emlékszem Gaál Mózes *Magyar Hősök és Királyok* című elbeszélés-köteteire), és sokat meséltek Arany-balladákhöz (*Szondi két apródja*, *Török Bálint*, *Szent László* stb.) és más Arany-költeményekhez (*Rege a csodaszarvasról*, *Keveháza*) kapcsolódóan a magyar történelemről. Egy – sajnos később nagyon fiatalon meghalt – nagybátyám az egész magyar történelmet végigmesélte, mikor még iskolába se jártam. Egyik nagyapám pedig Mátyás király anekdotákat játszott el velem (persze mindig én voltam a király, ő meg a cinkotai kántor vagy a kolozsvári bíró stb.). Valami hajlandóság azonban bennem is lehetett, mert bár például Verne könyveket is szívesen olvastam később, mégsem jutott soha eszembe, hogy utazó vagy felfedező legyek. A múlton belül is inkább a régmúlt, vagy inkább úgy mondanám az eposzi múlt (1848/49-et is beleértve) vonzott jobban. Kacérkodtam a gondolattal, hogy germanista leszek, vagy angol irodalmár, de ott is az ó- és középfelnémet költészet érdekelt, az angoloknál legalább a romantikáig terjedt a befogadókészség.

Ugyancsak kiskoromtól, de beszélni is alig tudó kiskoromtól, nagyon izgattak a könyvek. Szüleim elbeszéléseiből tudom, hogy ha egyedül maradtam a szobában, a szigorú tiltás ellenére boszorkányos gyorsasággal raktam le édesapám könyveit a könyvespolcra és raktam be a kályhába (ha nem égett benne tűz). Azóta is szenvedélyesen vonzódok a könyvekhez, s mint a fentiekből látható, a könyvek nem mellékes szerepet töltek be pályaválasztásomban.

Közrejátszhattak még további tényezők is. Minden kamasz szeret különbözni, más lenni, mint a normális emberek. Érthető, hiszen ekkor fedezi fel, alakítja ki önmagát, ekkor szakad el a gyermekkortól, lázad az ellen, ami van stb., és persze szenved közben – de most nem a serdülőkor lélektana a témám. Én tudtam, hogy nem leszek kiváló sportember, sem kiváló természettudós (az ugyanakkor megfordult a fejemben, hogy színész leszek), de a latin–görög, és kivált mint pálya, ez annyira más volt, mint amit mindenki más csinált, hogy ez megfelelt egy különbözni és különbnek lenni vágyó kamasz világának. És ezért még csak lázadnom sem kellett.

Szüleim, mint mondtam, megértéssel kezelték a dolgot, sőt iskolatársaim is (akik akkor már többnyire tudták, mik akarnak lenni) megértéssel fogatták, és elfogatták, hogy valaki így különc. A tanárok pedig – érthető emberi gyengeség – örültek, hogy valaki tanár akar lenni, mert lelkük mélyén talán úgy érezték, a példájuk nem hatott elijesztőleg, sőt, esetleg inkább ösztönzőleg. Igazuk is volt: én minden nevelőmnek, az első elemiben tanító tanítónénitől egyetemi tanáraigig mindig hálás leszek, nemcsak azokért az ismeretekért, amelyeket tőlük kaptam, hanem mert tanári „bensőmben” így vagy úgy mindegyikből beépült valami.

De – mint a múlthoz való viszonyomban – itt is lehetett bennem valami hajlandóság. Már mint kisgimnazista élvezettel tanítottam öcsémet, később magántanítványaimat; színészi hajlandóságom, az a kicsi, ami talán volt, szintén itt találta meg a maga értelmét. (Azóta is élvezem az ismeretközlést.) Hálás vagyok tanítványaimnak, mert ők is formáltak engem mint tanárt, hiszen az oktató-nevelőmunka kölcsönhatásban valósul meg.

Azt, hogy hogyan lettem latin–görög szakos, többé-kevésbé el lehet mondani, legalábbis külsőképpen úgy, hogy az egyetemi beiratkozással lezárom – bár a tanulás ott kezdődött, és Eötvös-kollégiumi görög tanárom hatására ott helyeződött át érdeklődésem középpontja a rómaiakról a görögökre. Annak elbeszélését azonban, hogy hogyan lettem tanár, nem tudom, mondjuk, az oklevél átvételével lezárni, mert az egy folyamat, mely talán csak a halállal zárul le, s talán már a születéssel elkezdődött. A tanár tanárnak születik, az oklevelét elvehetik, tanár lényegét viszont soha, csak az a kérdés, hogy a körülményei elfojtják-e ezt, hátráltatják-e ennek a lényegnek a kibontakozását, vagy ellenkezőleg, elősegítik azt.

Ezzel azonban már egy harmadik szempontra tértem át, a tények értelmezésére. Esetemben a körülmények messzemenően elősegítették azt, hogy kibontakozhassék, ami bennem „tanári”. Lehet ezt úgy értelmezni, hogy a véletlen összjátéka volt (kicsit sok véletlen), lehet társadalmi helyzetemnek, az örökölt géneknek vagy más efféléknek tulajdonítani. Egyiknek a szerepét sem akarom tagadni. De számomra mindenek mögött és fölött Isten áll. Ő vezetett. A külső és a belső tényező után ez a harmadik, a felső. Ez azonban már nem tudományos vizsgálat tárgya.